

MAGYAR KÖLTŐ IDEGEN FÖLDÖN

(Úti emlékeimből.)

— II. Befejező közlemény. —

Bacsányi fölveszi a vándorbotot kezébe s megindul. Hová? Egyelőre az ország nádorához segedelemért, majd újabb csalódással Nyitramegye főispánjához, gróf Forgách Miklóshoz menedék végett. Forgách nemcsak a jobb fők nagy becsülője, de maga is az, ki a magyar alkotmányért, a magyar törvényekért, a nemzeti nyelvért, a nemzeti irodalomért igaz hazafisággal lelkesedik. Hiszen a József rendeletes kormányzásával nemcsak elégedetlen, — de ez elégedetlenségének éles és erős kifejezést is enged; s gróf Széchenyi Ferenczet megrójjja, a miért oly méltóságot vállalhatott, melyet az ország törvénye nem ismer. Mert ha patriotaként jár el, ellenkezik a császár szándokaival, ha ezek szerint cselekszik, honát bántja meg s magának árt. Meggyőződésbeli függetlensége és alkotmányossága annál megbecsülhetőbb, mert az a hír kering róla, hogy maholnap kancellár lehet.⁹⁾

Tekintélye országszerte nagy; s ő az, a kihez Bacsányi már az 1790-iki nemzeti fölébredés és mámoros felujjongás alatt folyamodik, hogy nyelvünket jogai kivívásában és diadalra jutásában támogassa, mert soha egy egész nemzet idegen nyelven tudományra, közönséges világoosságra és bölcsességre nem emelkedhetik. S gróf Forgách, ugy rémlik, egészen osztozik e felfogásban. Különböben nem hivatkozik Bacsányi reá, mint sinylődő hazánk egyik leg-erősebb oszlopára; nem pengeti előtte, hogy a rómaiak alig hódítottak meg valamely nemzetet, legottan római nyelven parancsoltak és szabtak törvényt nékie, hogy azon nyelvvel római erkölcsökbe öltöztetvén jobban magokhoz kapcsolhassák; hogy a francziák, kiket hosszsan letapodtak, becstelen álmokból immár fölébredtek. a philo-

⁹⁾ *Frahenői Vilmos*: Martinovics és Társainak Összeesküvése. Budapest, Ráth Mór kiadása. 1880. 99. 103. II.

sophiának világitó szövetnéke által méltatlan bitangolásokra szemeket felnyitották és gyalázatos lánczaikat széllyel-szaggatták; hogy a jövevények a tulajdon magunk országában uraságra léptek s legérdemesebb fiainkat egy idegen nyelvnek nem tudása miatt hivatalaiktól, kenyerektől megfosztották; hogy most van az ideje, hogy kipótoljuk, a mit atyáink elmúltak vagy talán még nehezen cselekedhettek: mikép hazai nyelvünket a maga méltóságába helyeztessük és általa hazánk örökös boldogságának talpkövét megvessük.¹⁰⁾

A gróf szives vendéglátással fogadja s titkárának megteszi az üldözöttet; s ő éppen úgy érzi magát, mint a ki utaztában a fenyegető és leszakadó vész elől eresz alá huzódik. Tudja, hogy egyelőre biztos, de nem biztos, hogy a következő órában vagy következő napon hol és hogyan menekülhet, mert a borús és villámos ég nem könnyen és nem egyszerre tisztul.

Ime, a grófné épp azzal a hirrel érkezik Bécsből haza, hogy a Martinovics-féle összeesküvés részeseként Bacsfányinkat keresik. Forgách vallatóra veszi, de ez kereken állítja, hogy ártatlan; s urának tanácsára kész a nádor elé sietni, hogy önkényesen tisztázkodjék s vallomására megesküdjék. A fiatal Sándor-Leopold megőrül és bánatatlanságot ígér neki. Bacsfányi megnyugszik. De hiában ereszkedik lelke a reménység szárnyain a magasba: váratlan és szédületes gyorsasággal lebukik. Még azon éjjel foglyul ejtik és Bécsbe viszik.

Mi a bűne? Óh, nagyon is válogatja és fontolgatja a riadozó és elnyomó kormány a bűnt, — csak foghasson bűnbakat. A becsületesség és lelkiismeretesség kényes tisztaságával nem ragaszkodik alapos okhoz, megelégszik a látszatos ürügygyel. S ürügyet Bacsfányinál is talál. Hiszen ismeri Martinovicsot, nehányszor találkozott és beszélgetett véle, a szállásán és a bástyán; nem mint baráttal bizalmasan, hanem mint hirneves emberrel érdeklődve. Miről? Eleinte mindenről és sémmiről, a mi csak közönyös; később pedig politikai kérdésekről és titkos társaságokról, szóval a mi a legérdekesebb. Kiváncsiság és tájékozódás végett puhatólózik, mert a nagyzó apáttól tartózkodik; majd titkos kémnek tartja, a ki leskell, majd veszedelmes embernek, a kire lesnek. Azért eleve kijelenti neki, hogy a ki nálunk olyan forradalmat akar támasztani, mint a francia: vagy

¹⁰⁾ *Toldy Ferencz*: Bacsfányi János Költeményei Válogatott Prózai Írásai-val egyetemben. 1865. 234 235. l.

ábrándozó vagy bolond; Martinovics mindamellett beavatja a fölvételi és szervezeti szabályokba, titkos jelekbe oly föltétel alatt, hogy becsületszávára fogadja meg, mikép az „igaz elveket“ terjeszteni fogja: s ő leírja és eltanulja azokat, de csak annyit ígér viszontag, hogy saját elvei és saját meggyőződése szerint fog cselekedni. S valóban úgy cselekszik; a titkos társaságokról nem beszél senkinek, s a titkos jeleket nem közli senkivel. ¹¹⁾

Szegény Bacsányi! Szegény önáltató költői sziv! Még azt hiszed, hogy megnyilatkozhatol, hogy vallomásod, vagy védelmed kapcsában kifejtheted véleményed a szellemi felvilágosodás és alkotmányos javítás szükségéről. Épp ez a vizsgáló bizottság, mely minden törvény ellenére faggat idegen földön, a megfelelő hely arra, hogy alanyi érzéseket s egyéni felfogásokat terjessz eléje! Megítél és elítél értök, a király előtt részletesen megokolva, hogy verseid forradalmi szelleme, rajongó ékesszólásod ereje, háborgó szived elkeseredése és széles összeköttetésed elágazása miatt Te a legveszedelmesebb emberek sorába tartozol. ¹²⁾

S hiában hoznak vissza Budáira, hiában bizol ártatlanságod tudatában; sőt hiában ment fel a királyi tábla is; nem lévén meggyőződve bűnrészességedről: a hét személyes tábla védő irásodban vallott kárhozatos elveidért és a börtön falára szénnel oda vetett verses fellobbanásodért egy esztendei sanyaru fogságra küld. A kufsteini vár fogad rideg és emésztő kebelébe társaiddal: Verseggyvel, Szentjóni Szabóval és több névtelennel együtt!

A mogorva sziklafészek nyomasztó magánya, a routó raboskodás dermesztő némasága Bacsányira itt minden irtózatával ránehezedik. Bár még előbb hazafias és férfias fellobbanása tüntetve hirdette, hogy szép a hazáért tünni és rablánczot viselni s dicső dolog halált szenvedni: most lassan-lassan a fájó merengés, az álmatlan szenvedés megtöri, ellágyítja, megadásra és fohászra készíti. A mikor a rémitő kősrban, mely ég és föld között, földből kitaszítva, égbe be nem fogadva, fel a fekete felhőkbe mered, nem hall egyebet: mint a bilincset, mely kezén meg-megcsördül, a tompa lépés bongó zaját, melyet az ör üt olykor, a panaszkodó és töredező nyögést, mely a kétségbeesett Szentjóni Szabó szivéből fel-felsir, a lelecsapó morajt, melyet

¹¹⁾ *Fraknói Vilmos*: Martinovics és Társainak Összecsüvése. Budapest, Ráth Mór kiadása. 1886. 281—284. l.

¹²⁾ *Ugyanaz*: 288—289. l.

a zúgó felhők, zúgó szelek és zúgó fenyők a kerekedő vihar foszlá-nyaként ablakába dobnak: — akkor, óh, az ő akaratos és daczos lelke is meg-megereszkedik és szívének elszikkadt ere meg-megárad. S a meddő gyöttrődésre enyhületül, vigaszul és örömul omlik a hulló köny, a magábatérésnek, tisztulásnak és jóságának forrása. Mély és igaz hangok, a mik ilyenkor a fájdalom, a bánat, a vivódás és me-rengés hatása és ihlete alatt lantjának hurjairól felszakadnak! Kuf-steini költeményei, mikben a dal közvetlensége és egyszerűsége, az elégia érzelmessége és borongása. az óda fensége és csapongása, s a hymnus ájtatossága és töredelmessége egyesül, a kornak legjobb, legértékesebb termékei közé tartoznak. A szerencsétlen költő az em-beri világtól elkülönülve a természet világával olvad össze. Kinjának, gyötrelmének, repededésének, sovárgásának, megujhódásának és föl-derülésének villogásai és fordulásai az alanyiség gyöngédségével és bensőségével nyilatkoznak meg: úgy, hogy önmagán kívül elvész előtte minden, még a természeti képeket is csak a saját könyjén és mosolyán keresztül látja, a közös érzet kifejezőiként. A mint elha-gyott éjen, még elhagyottabban tűnődik és a bujdosó szél terjedező fűrtét lepergő könyjeinek árába keveri: a feltörő holdat köszönti s panaszát ki annak önti, azzal biztatva, hogy eljövend kiszabott ideje, az ég megszanja és kiszólitja végre őt is e hazug és csapodár világ-ból! A mint a bűnnek felhőkig érő lakóhelyéről mélázva kitekint és vidulást keres: kis dalos madár szórakoztatja és gyönyörködteti fődros énekeivel; s ő hálálkodva áldja meg, hogy ne ártsanak neki soha a vidék éhes ölyvei s ne érék el kegyetlen tildözőinek vérengző kör-mei! S a mint a buzgóság elborítja s felcsendülő szava magasztos imába csap: csattogva hívja a napot, patakot, szeleket, partokat, a halmokat, erdőket, szirteket és fenyőket, hogy zúgva és harsogva zengjék együtt az Urnak dicséretét! S mintha csak szava természet visszhangja volna, vagy éppen maga az érző és beszélő természet kijelentése, oly hű és őszinte. Mint az egen a boru és derü sokszor váltakozva összefoly és sötét felhő mögül ragyogó sugár tör elő; úgy váltakozik a Bacsányi lelkében is busongás és vidulás, csüggedés és remény . . . Eszme és érzés, kép és hang simulva és fokozva so-rakozik egymáshoz élénk színezéssel, de nem valami pazar bőséggel. Képzete himes, különösen a gyöngédebb színben gazdagobb, mint előbb, de nem ontja a virágot; inkább a választékosságot, mint a

sokféleséget szereti, úgy hogy kufsteini költészetének is fő jellemvonása — az egyszerűség marad. De az egyszerű nem egyszer a nagyszerűbe, a bájos a fenségesbe emelkedik olyan diadalmas erővel, olyan magasztos elragadtatással. a minő a Klopstock legihlettebb vallásos ódáiban meg-megárad. A költő egyszerre a kimért alakot elhagyja: csak a szellemnek hódol. A mint az eszme lobog, az érzés buzog: a szerint folynak sorai és szakaszai. Mintha csak a régi héber zsoltárok gondolati rythmusa zengne bennök vissza!

Bacsányi elgyötörve, de meg nem törve, a súlyos esztendő után kiszabadul. Szenvedései, melyek emésztik vala, elmulnak; de emlékei melyeket börtönéből elvisz, még soká fel-felsajognak. Barátja és pályája osztályosa, Szentjóbi Szabó László, kinek kinos, fuldokló kitörései, nehéz felriasztó jajjai a szerető részvét oly mély meghatottságával öntötték el, hogy fájdalmában reszketve és könnyörögve kért számára az égtől éltető reményt vagy a haláltól megváltó elbocsátást, — kisenvedve ott marad örökkön, az idegen föld kemény röge alatt; s ő az utolsó bucsú felszivárgó könyjével szemében, s az új élet első üdvözlésével szívében indul tovább.

Hová? Valami révbe, a hol sorsa viharai ellen biztos menedéket találhat. Talán szerencse és siker, béke és boldogság várja; talán lekötheti vitorláit és végképp partra szállhat. Hiszen eddig minden törekvése megghiúsult: csak kikötött, csak megállhatott, a mig megpihent; aztán felcsattogott a Sors, zugott a fürgeteg és zajgott az ár, s ő vergődött, hányódott bizonytalan habokon a bizonytalanságba! Minő repdeső reménynyel érkezett az Orczy-házba, — csalódott; minő bátor bizalommal tört előre Kassán, — csalódott; s minő erős elszánással foglalta el helyét gróf Forgách mellett, -- csalódott! Oh, háromszor egymásután kezdett új pályába, s háromszor egymásután hagyta félben csalódással, nem, nem, — háromszor egymásután vesztette el azt végzetes csapás következtében! Valjon most negyedszer nem reménykedik-e hiában . . .

Bécsbe tart egyenesen. Kazinczy szerint azért, hogy a jutalmat, melylyel bécsi fogsága alatt vallomásaiért hitegették, elvegye; Toldy szerint azért, hogy megtört kedélyében állást fejedelmétől kérjen, Bayer szerint azért, hogy a becsületén ejtett csorbát kiköszörülje, hogy a kormányt igazságtalanságának a világ előtt bevallására, s alkalmaztatása által saját ítéletének megsemmisítésére kényszerítse.

„Ezt pedig, a mint e furesa feltevés furesa megokolásában olvassuk, nem eszköz lehetne másképp, mint hogy érzelmeit elfojtva ugyanazon kormány szolgálatába lépjen, mely meggyalázta; mert ha ez sikerül, úgy hivatalba fogadásával a kormány maga semmisíti meg azon ítéletét, mely Bacsányit becsületétől fosztá meg és így a világ elé is bátran léphet, mert tisztázva van ügye. Ezt véve alapul, fejthetjük csak igazán meg azon kérdést, miként léphetett Bacsányi Sauran alatt hivatalba? Ő, ki mindenütt és mindenben a magyar nemzetisége, alkotmánya és nyelve mellett küzdött; ő ki nemzetében a magyaron kívül a nép, az ember jogait védelmezte, — oly kormány szolgálatába miképp szegődhetett, mely kezdettől fogva a nemzetiség kiirtását, a nép jogai letiporását, a korlátlan hatalom-megvetését célozta. Csak így magyarázhatjuk meg Bacsányi e lépését. Igaz, önérdékből tevő; de oly önérdékből, melynek hódolni tartozik a férfinak akkor, midőn becsülete visszaállítása forog kérdésben. (Vajha ma! nap is annyit érne a férfinak becsülete!) Ezzel tartozott Bacsányi önmagának, ezzel, mint honfi a hazának.“¹³

A míg e pattogó és nagyzó hang füleinkbe zeng, addig, úgy tetszik, van valami ereje és értelme; de a mint elcsendül, s vajmi gyorsan csendül el! — azonnal megérzik gyöngesége és üressége. Mert ráfogás és semmi egyéb. Ám fogadjuk el, hogy Kazinczy téved, mikor jutalomról beszél; hiszen a bolygó hír egyre alakul és módosul, s túlozva juthat tudomására; de nem téved, a mi a hitetgetést és kecsgettetést illeti. Mert nemcsak Bacsányi, de általában minden vádlott előtt, mint rendszeren szokás, kiemelte a vizsgáló-bizottság és ítélő bíróság, hogy töredelmes vallomás esetében számíthat a király kegyelmére és jóságára, sőt pártfogására. Ennélfogva Bacsányi, tisztasága és ártatlansága érteében, visszaemlékezhetik és hivatkozhatnak ez ígéretre a nélkül, hogy jutalmat vagy botolva bért keresne: a mikor állás végett Ő felségéhez és kormányához folyamodik. S Kazinczy és Toldy mindenesetre jobban megközelíti az igazságot, mint Bayer, a ki ellenök harczol s jellembeli következetességet és elvi jelentőséget penget ott, a hol legalább is kétes, ha nem éppen veszedelmes. Mert mire kell Bacsányinak becsülete helyreállítása, a mikor ártatlan és tiszta; mire kell a kormány igazságtalanságának bevallása és beismerése a világ előtt, a mikor az ezzel nem őt, ba-

¹³⁾ Bayer: *Ferencz*: Bacsányi János Irodalomtörténelmi tanulmány. Soprony, 1878. 200. l

nem önmagát gyalázta meg; mire kell bizony, a mikor a politikai bűnös, ha egyszersmind közönséges bűnt nem követ el, — s annyival inkább a büntelen, becstelenségbe nem esik, s jellemének szeplőtelen-sége szégyenfoltot nem kap. Valóban csodálkozunk, méltán csodálkozhatunk az ily furesa telfogáson, mert a világ elé, a társadalom elé bátran kiléphet Bacsányi, sokkal bátrabban, mintha hivatalt vállal, a mivel tartozhatik önmagának, a megélhetés gondja s irodalmi célja miatt, de nem tartozik, mint honfű a hazának. Mert az emberek mindég és mindenütt bizonyos elismerő, nem egyszer tüntető megkülönböztetéssel és tisztelettel veszik körül azt, ki igazságtalanságot és vértanuságot szenved; míg ellenben megütközéssel és megrovással nézik, ha maga irányában következetlen és hűtelen. Marti-novicsnak és társainak emlékezésére azon helyen, a hol vérök ömlik, rózsákat ültet a kegyelet: Bacsányi ellen pedig ridegen nyilatkozik az ítélet, mert azokhoz fordul kenyérért, a kik megejtették. S ez az ítélet a közfelfogást, a közhangulatot fejezi ki, bár Kazinczy, a Bacsányi éles ellenfele mondja is, s rugója az erős hazafiság, mely a tapasztalás szerint szigorú, s nem a rossz akarat, mely tulzó és kárörvendő. S ha Kazinczy hibázik, mindössze abban hibázik, hogy nem veszi számításba a helyzetet. Elfeledi, hogy Magyarország köz-élete még fejtelten, hogy jövedelmező közhivatala vajmi kevés: elfeledi, pedig maga tudhat a leginkább, hogy az iróskodás létet nem biztosít, sőt áldozatot követel.

Ha Bacsányi élni akar, pedig akar, nemcsak élni, de dolgozni is, nem tehet egyebet, mint hogy kenyeret szerez. Nem jellembeli következetesség és elvi magasztosság szavára, sőt annak dacára teszi ezt. Bécsbe tart, mert a magyar testőrség és magyar sajtó munkássága itt pezseg, mert az a reménysége, mint már három esztendővel azelőtt, hogy innen tetemesebb szolgálatot tehet hazájának. mert az a reménysége, nem jutalmul, hanem kárpótlásul a kiállott sérelemért, hogy a monarchia székhelyén, annyi közhivatal rengetegében megfelelő helyet foglalhat ő is; mert az a reménysége, hogy a kémek és rendőrök e szerencsétlen országában és szerencsétlen korában itt, a szem előtt inkább elkerülheti a zaklatást, háborgatást, nyugodtabban és áldásosabban működhetik. Nem követelés ez tőle, hanem megalkuvás, férfi büszkeségének és önérzetének sajtó elnyomásával. Bacsányi sokkal állhatatosabb meggyőződéseiben és szenved-

délyeiben, semhogy változhatnék, de sokkal szegényebb és csalódottabb, semhogy az uralkodó hatalom ellen küzdhetne, sokkal okosabb és számítóbb, semhogy be ne lássa, mi lenne az ily koczkáztatás eredménye? Ha történeti név és független birtok örököse, minden bizonynyal, egész kereken állithatjuk, méltóságos magányba vonul, vagy heves ékesszólásával nyíltan is fel-feldörög, így magasztalja az étellel, a nyomorusággal, melynek sivár valósága helyett az irodalom, a költészet eszményi világában keres menedéket. Bayer magasztalja a megalkuvásért, mint olyat, a ki önmagának és a hazának vivja ki az elégtételt alkalmaztatásával.

Elborulunk, mert minden erőlködésünkkel sem birunk abba a feneketlen bölcseségbe belemerülni: hogy micsoda közjoga, vagy micsoda köztisztessége gyarapszik azzal Magyarországnak, hogy Bacsányi esztendőig 1 forint 20 krajczáros napidíjon tengődik!

Kazinczy meg elitéli, hogy e kenyeret elfogadja.

Bizony sovány kenyér!

Mi mentjük e tettért, s dicsérjük a lelki erőért, hogy ilyen viszonyok között is lobog és buzog!

Alig telepszik meg: rögtön tervezésbe fog.

Nem eredeti alkotással, hanem gyűjteményes vállalattal áll elő, a — Magyarat Minervával. Az a szándéka, hogy tudomány és művészet, szép-próza és vers által ápolja a nemzeti nyelvet, szolgálja a nemzeti irodalmat, sikerebben és tetemesebben, mintha csak a maga műveivel hatna közre. Így megőrizheti a tartózkodást, melyet kényes helyzete ajánl, s nem ütközhetik össze maga végett sem a rendőri, sem a könyvvizsgáló hatalommal, mert inkább nem ír, semhogy nézetei és meggyőződései ellen írjon; de a mellett mégis, leg-alább nyelv és irodalmi kérdésekben, ezeket támogathatja és mozgathatja elő, mert szabad tetszése és akarata szerint választhatja meg kiadványait. S csakugyan költői, Ányos és Virág, tudósai Pápay Sámuel, Takács József és Ruszek József ama táborba sorozhatók, mely a régi magyarságot s eredeti zamatosságát bizonyos elfogult féltékenységgel emlegeti s a rohamos nyelvújítás és törvénytelen erőszakolás ellen küzdve küzd, mint maga Bacsányi. Ányos kora halála miatt már nem éli meg e küzdelmet, csak szellemével és hagyományával osztozik benne; Virág pedig, a szent öreg budai magányában megvonul, csak irányával és példájával szerepel; de a többiek, szó-

val és irással, türelmesebben vagy élesebben a Kazinczy elvei ellen fel-feltámadnak. Nincs elég fogékonyságok a nyelv és izlés forradalmának és jelentőségének helyes megértésére és méltányos megítélésére: de van erős és ép érzékek maga a nyelv és törvényei iránt. S mint kerékkötők a heves haladás és végletes változtatás rohanó szekerében hasznos, bár olykor gyűlöletes szolgálatot teljesítenek.

Bacsányi e vállalat érdekében érintkezésbe lép a bécsi magyarokkal, s levelezésbe a hazai. kivált tul a dunai ismerősökkel. Pártfogó és pártfogott együtt, a ki feláldozza idejét és erejét, hogy a mi összegyűjtésre és nyilvánosságra való, megszerezze és bemutassa a közönség előtt; a ki fölkeresi és értékesíti a hazafias áldozatot, hogy a magyar irodalom céljaira és szükségleteire fordítsa.

De a mellett gyakran megjelenik a német írók társaságában. Szellemes és művelt kör ez, melyet Blumauer, a kedves Blumauer, ez a szeszélyes és kedélyes, pajkos és élczes barát alapít, a ki szerzetének feloszlatása óta igazi vig ficzkó. S elevenségével és szeretetreméltóságával szállására vonzza társait. Minden vasárnap, reggeli kilencz órákkor összejönnek nála, hogy heti olvasmányaikról beszámoljanak: tanuljanak, csevegjenek, mulassanak, nevéssenek — nyitott ajtó mellett. Hadd legyen e nyitott ajtó bizonyága: hogy nincs itt semmi titok, semmi veszedelem, a mi rejtőzködést kívánna; egyszersmind jelvénye: hogy a gazda nyílt szívvvel és vendégszeretettel fogadja, ismerős vagy idegen, a ki hozzája beköszönt.

Ez összejövetelek később Baumberg Flóris, udvari titkár és levéltári igazgató lakására költöznek. Jellemök bizalmasabb és családiasabb színezetet ölt: hangjok finomabb és választékosabb, mert a női befolyás, a női izlés uralkodik bennök. Az előkelő és fénykedvelő háziasszony, a lelkes és igéző házielőány, Gabriella, e fiatal és érzelmes költőnő, s jeles és nemes barátnéja, Pichler Karolina, nem hiában vegyül ez összejövetelekbe. Bizony nem hiában, — Bacsányi érzi leginkább. Pályája és gondolkozása rokonságánál fogva, múltja, érdeme, személyisége miatt gyakori vendége a társaságnak. Kedvence a családnak. Széles ismerete, magas izlése, velős és csattanós megjegyzéseivel kivívja számára a tiszteletet Szórakozást és oktatást, talán érvényesülést és elismerést keres itt: — s egészen egyebet, szerelmet és boldogságot is talál.

Mert Gabriella meg ő hamar megismerik egymást: szerelmök lángja fellobban és egymásba csap. Különös és csodás a szívek találkozás, mintha a népek sejtő hitének kifejezése, mely égi rendelésről és égi kötésről beszél, valami titkos törvény kinyilatkoztatásszerű megfejtése lenne. Mert a minő kiszámíthatatlanul és mégis örök végzések örök működése szerint kerekednek s a végtelen ünnek különböző irányáról közelednek a szelek, hogy aztán egyesülten reptüljenek tova a mindenségbe: úgy fogaanak és találkoznak az érzések, az igaz szerelem érzései, mintha valami láthatatlan sugár szálakat követnének, hogy egymásban megerősödjenek, a közös lélettől halhatatlanuljnak! Ime, ez a két szív messzi-messzi, idegen földön, idegen viszonyok és benyomások között nevelkedik, s külön társaságok, külön világok körében mint valami magános bolygó kering: míg egyszer összejő és összeforr, hogy együtt maradjon és együtt haladjon e halandó és halhatatlan életben az örökkévalóságig!

Bacsányi és Gabriella méltó pár. Mintha most is szeméink előtt függne közös képök, melyet évek előtt, mint igazi becses ritkaságot baráti kéz ajándékából nyerünk. Mind a kettő feltűnik.

Gabriella ragyogó jelenség. Gazdag szöghaja közepén elválasztva és simán lefésülve borul fejére s esigaszzerű, asszonyi tndomány műkifejezése szerint epedő fürtökkel omol márványos vállára és képére. Feje kissé előre hajlik, úgy hogy lágyan domborodó nemes homloka alatt imbolygó nagy szeme bentest ég, mi valami édes bővös, valami merengő és elgondolkozó kinyomatot ád arcának, melyen az ivezetes szemöld, a fuoman metszett hosszszukás orr, fakadó bimbónyi ajk és gömbölyű kis áll, a reája lengő két fürttel, a legteljesebb összhangba olvad. Maga a nőiség költői megjelenésében, mely a gyönyörű emelvényen, a teli kerek vállon és hullámos, fényes mellen, annál megigézőbb és hatásosabb.

Bacsányi hódító egyéniség. Termete magas, tartása kemény, nézése erős. Méltóság és büszkeség ömlik el rajta. Haja a kor szokása szerint elől nyirva, hátul összefonva; a viszontagságok és viarasztások következtében már lepegeti a dér; de még fiatalosan, bodrosan hull le nagy homlokára, a tűz még fiatalosan és villogva lobog tekintetében, mi szép és szabályos barna arczára melegséget és élénkséget áraszt. Magyaros viselete, sötétkék vagy fekete öltönyével, sarkantus csizmájával és pörge kalapjával érdekesen különbözteti meg és kedvezően tünteti ki a német írók csoportozatából.

De nemcsak külső szépségök, még inkább belső értékek ragadja meg szívöket. A szépség csak földi, s az ő találkozások, az ő közösségök tulterjeszkedik e földön; a költői érzések és költői eszmények egész Tündérországa közös tulajdonuk, a hol édes kettesben szárnyas képzeletökkel boldogan kalandozhatnak. Nem csoda, ha Gabriella ritka lelke visszajed, tartózkodik és vonakodik a közönséges emberek udvarlásától, még ha kezök mellett, fénnel és hatalommal, grófi koronát ajánlanak is, mint az ifju Saurau. Az anya, oh, hisz az anya már mélyebben ismeri az életet, kicsinyes gondjaiban, való sivárságaiban is, s örömet mentené meg ezek kínos megkísértéseitől és nyomasztó nyügeitől gyermekét, az okosság és hasznosság hideg számításaival gondolkozik a jövőről. A korona ragyogása többet ígér és többet ér neki az álmok ragyogásánál, pártot üt a Saurau érdekében és Bacsányi ellenében. Azt hiszi, ha elszakítja egymástól a két szerető szívet, ha kitiltja házából Bacsányit, Gabriella lassan-lassan kijózanodik, majd belenyugszik a Saurau ajánlatába. Ha leánya csak nő lenne, s nem egyszermind költőnő, ha csak földi vágya, s nem egyszermind eszményi ábrándja volna, talán kárpótlást találna a világi hiúságban és világi csillogásban. Ám így lehetetlenség. Szíve, lelke föllázad a gondolat ellen, hogy olyan férfi felesége legyen, a ki csak testi életet éljen véle, de szelleme csillagos honában magára, örökre magára bolyongjon! Mert ván a nőben is nagyravágyás, a mikor az égi szikra még eredeti tisztaságában ragyog benne, nemesebb és magasabb nagyravágyás, mint az arasznyi lét kényelme és pompája, s akkor a tüneményesség emelkedik. A szellemi gazdagságot többre becstüli, mint az anyagi jólétet, a lelki gyönyörűséget többre, mint a testi élvezetet, a dicsőséget többre, mint a méltóságot, a halhatatlanságot többre, mint a koronás halált, a szegény költőt többre, mint a birtokos grófot. S Gabriella rendületlen szerelemmel, törhetetlen hűséggel csüng Bacsányin; rajta is teljesül, hogy az elválás, a gyér találkozás úgy hat szívére, mint szél fuvalma a tüzre: a gyöngé lángot elfojtja, az erőset még inkább felgyújtja. Az ő lángja erős és kitart esztendőkig. Elhal atyja, elhal anyja, s ő mind idegenkedik Saurautól; végre Bacsányi oly állásba juthat, hogy elveheti: s a hűség boldogsággal egyesülhet.

Kicsiny háztartásukban megelégedéssel, de tisztos szegénységgel élnek. Mert az a 700 forint fizetés, melyet Bacsányi, mint udvari

fogalmazó híz, nem igen enged bővelkedést és költekezést; nem még akkor sem, a mikor három esztendő múlva 1100 forintra nő. De azért a gond elül, a panasz elhallgat tüzhelyök mellett; a mi hiányzik jövedelemben, kipótolja a szerelem mosolylyal és álommal.

Nyugodalmok édes és enyhe. Ám e nyugalom egyszerre föl-bomlik. Miért? Maig sincsen kielégítő és megnyugtató feleletünk. Kazinczy szerint azért, mert Bacsányi, a francziák második bécsi megszállásakor, a bassanói herczeg. Maret államtitkár kérésére a Napoleon kiáltványát a magyar nemzethez lefordítja, a mivel áru-lásba keveredik. Maret a kiáltvány ügyében voltaképp a bécsi köz-ségtanács-hoz fordul, hogy adjon neki alkalmas embert; s ez Décsy Sámuelhez, a Magyar Kurir szerkesztőjéhez útasítja, ki betegségével mentegetőzik s maga helyett Márton Józsefet ajánlja, kire nehezten. Márton is szabadkodik, hogy ő jobbágy, hiv jobbágy, az udvar jó-téteményese, a király fiának és testvéreinek tanítója. Maret tűzbe lobban, s megvillanva kérdi: hogy nincs-e Bécsben Bacsányi, ki kuf-steini raboskodása alatt szomszédja volt? Márton kapva-kap az öt-leten s a kellemetlen vendéget Bacsányihoz vezeti, ki örömmel vál-lalja el a megbizást s úton-útfélen kikel a király és kormánya ellen. S aztán? A mint a francia seregek kivonódnak az osztrák főváros-ból: -- Bacsányi velök együtt eltűnik!¹⁴⁾

Kazinczy értesülése, melyet leveleiben nem egyszer, Rummyhoz gróf Dessewffyhez, főlemlit, nyomtatásban csak halála után jelen meg. De hamar elterjed és meggyökeredzik az irodalomban, történelemben, köztudalomban, mert már előbb is széltében beszélik vala. Hiszen maga Kazinczy sem voheti egyebűnnen, mint hallomásból; ha mégis a nemzet álladalmi és irodalmi története nevére hivatkozik ez adat hitelességének bizonyításában, az csak az ő tekintélyének és megbiz-hatóságának elismeréséből ered.

Ujabb kutatók, Bayer és Wertheimer, kételkednek ez értesülése valóságában. Bayer berzenkedő tüntetéssel és fiatalos szelességgel kárhoytatja el, alacsonykodó kimöletlenséget és nemtelen rágalmozást vágva a mester sirjába, melyet félszázados koszorús pálya emléke s az egész nemzet hálás kegyelete megszentel; s dönthetetlen igazságul hirdeti Bacsányiról, hogy a kiáltványt nem ő fordította. Werth-heimer, a komoly történetiró lelkiismeretes óvatosságával s a szem-

¹⁴⁾ *Toldy Perencz: Uj Magyar Mnzium. Pest, 1852. 442. l.*

beszökő ellenmondások fontolgtató összemérésével következtetésül vonja ki, hogy nem lehet olyan határozottan a kiáltvány fordítója gyanánt oda állítani, a mint az eddigelé történt,

S mire támaszkodnak? A Bacsfányi hagyatékára, melyet a magyar tudományos akadémia a hetvenes évek elején megkapott.

Bayer ítéletében először lelki indítékokra, másodsor tárgyi bizonyítékokra épít.

Az ő érvelése szerint Bacsfányi nem fordíthatja vala, mert már okulva megtanulhatta, hogy mi a jutalma annak a férfinak, ki szabadon s legnagyobb őszinteséggel veti a világ szeme közé az igaz szót; mert erkölcsi kötelességgel tartozik a nő iránt, a kit oldalához és sorsához fűzött, s nem sodorhatja könnyen keletkezhető örvénybe bele; mert nem feledkezhetik el azon háláról, melylyel a hivatalt nyújtó s ezzel a világ előtt becsületét visszaadó kormánynak köteles. „Ember, ki ily körülmények között képes a Bacsfányinak tulajdonított tette, — erősködik nagyot rikkantva — az soha becsülettel, soha nemesb érzetnek csak szikrájával sem birt, az baromnál is háladatlanabb.¹⁵⁾“ Bacsfányi pedig nem lehet ilyen, mert hiszen a bécsi kormány a legnagyobb elismeréssel és tisztí becsületének hangoztatásával menti föl állásától s felesége hátrálékos díját hivatalos utalványnyal küldi utána; mert a párisi fogságában fogant levelében, melylyel Gabriellának panaszkodik, nyomatékkal mondja, hogy ama régi gyűlöletes ráfogásért gyötrik, melyről maga tudja legjobban, hogy mennyire alaptalan és igaztalan; mert gróf Thun Hammer-Purgstallhoz írva elbeszéli, hogy Bacsfányi összes pöriratai Párisban kezén mentek keresztül, s meggyőződött belőlök, hogy jogtalanul bántalmazták s ártatlanul szenvedett; mert végre Metternich herczeg maga jár közbe a francia kormánynál a Bacsfányi kimaradt évi díja megindítása végett.¹⁶⁾

Hát biz azok a lelki indítékok merő föltevések; s mint ilyenek gyarlók és kétesek. Mert ha Bacsfányi rajong a szabadságért és függetlenségért, a nemzeti királyságért, a mivel a Napoleon győzedelme kecsgetheti Magyarországot; ha lobbanékony vérrel és merész jel-

¹⁵⁾ Bayer Ferencz: Bacsfányi János. Irodalomtörténelmi tanulmány. Soprony, 1578. 219. l.

¹⁶⁾ Bayer Ferencz: Bacsfányi János. Irodalomtörténelmi tanulmány Soprony, 1878. 209—234. ll.

lemmel birva bizik annak kivihetőségében és teljesedésében: akkor az az esztendei kufsteini raboskodás vissza nem tartja, sőt ellenkezőleg méltatlansága miatt csak izgatja még, hogy a maga tehetsége és lehetsége szerint segítse megbuktatni az önkényes és erőszakos elnyomást. S az erkölcsi kötelezettség és erkölcsi hála? Minden esetre igaz, hogy a feleséges és családos ember sokkal nehezebben koczkáztat, mint a magános: de bizonyítsa be az író, hogy sohasem koczkáztat, hogy a nemzetek szabadság-harczaiban, megkísérlett vállalkozásaiban házasok általában nem szerepelnek, holott a tünevényes példák egész ragyogó Pantheionja emelkedik ki belőlök; bizonyítsa be, hogy a hazafias önfeláldozás nem annál nemesebb és meghatóbb, minél többet koczkáztat, minél többet veszít az eszme diadaláért a maga érdekéből és maga javából; bizonyítsa be, hogy Bacsányi többet köszönhet Ferencz királynak és kormányának, mint a mennyit szenvedett mind azzal az üldözéssel és igazságtalansággal, melyet nemzete és önmaga türni kénytelen, mely miatt életéből egész egy évtized, elfogatásától fogalmazói kinevezéséig, a szenvedések és nélkülözések végtelen nyomora és érdemetlen vivódása volt; bizonyítsa be, hogy az emberi sziv sokkal könnyebben feledi el a bántást és megaláztatást, mint a hálát és kegyelmi kenyeret. Ha mindezt bizonyítja: akkor... nos, akkor majd fölvetjük azt a kérdést: hogy hátha ez a mi Bacsányink, mint afféle bolond, a kit az isteni Plátó meg sem türne a maga államában, a ki eszmékért és érzésekért hevül, egészen külön lélek, a ki nem az apró-cseprő emberek logikája és pszichológiája szerint ítélhető meg? Addig azonban fölvetetlen maradhat!

A mi a bizonyítékokat illeti... Eh, hallgassuk meg előbb Wertheimert, mit beszél? Az ő előadása szerint Kazinczy Bacsányinak ellensége, ki gyanúsítja, s hírét hallomásból veszi; ellene szól, hogy Odonell pénzügyminiszter Bacsányit kipróbált, szorgalmas ügybuzgósága és erkölcsössége mellett menti föl, pedig már az idétt Párisban tartózkodik; hogy a király feleségét azzal az üzenettel küldi Sedlniczkyhez, hogy adjon neki jó bizonyítványt, mert férjének semmi egyebet nem lehet terhére róni, mint kivándorlását; sőt később biztatja, hogy írja meg, mikép jöjjön haza; ellene szól, hogy Bacsányi a fordítást állhatatosan és következetesen mindég tagadja, gyors menekülését elővigyázatosságnak nevezi, felesége meg a saját sürgetésé-

nek, a mások intéseinek tulajdonitja, a gyanúsítást és üldözést régi elútasított kérője bosszuszomjára háritja.¹⁷⁾

Kétségtelenül van e bizonyítékok között, melyeket Bayer és Wertheimer felsorol, néhány nyomós: mint az Odonell elismerése, gróf Thún vallomása, a király kijelentése és Metternich beavatkozása, a mi mind gondolkozóba ejt. Ha Bacsányi a kiáltvány fordítója, a nemzet megkísérlett, de meghiúsult föllázításának részese: mindez érthetetlennek tetszik!

Hiszen a tények egész halmaza nehezedik Bacsányira.

Tény, hogy a mint a francziák kivonulnak az osztrák f évárosból, ő is azonnal elmenekszik.

Tény, hogy felesége több ismerősének, s magának gróf Saurau helytartónak titkos sugallásaira sietteti e menekülést.

Tény, hogy a mint Bacsányi Párisba ér, Napoleon pártfogásából, a francia állami pénztárból rögtön 2000 franc évi díjat kap.

Tény, hogy e díjat húzza, minden idő és államalkat változása daczára húzza élete végéig.

Tény, hogy maga is érzi, hogy a király és kormánya engedélye nélkül nem térhet vissza, miért felesége minduntalan közbejár és könyörög.

Tény, hogy szükségesnek látja, mihelyest Metternich a szövetséges fejedelmekkel és seregekkel a francia fővárosba bevonul, legottan jelentkezni és tisztázkodni.

Tény, hogy mielőtt a mindenható herczeg előtt megjelenhetne, kora hajnalon meglepik s olyan sanyarú fogságba viszik, hogy szinte éhen vesz el.

Tény, hogy a Metternichhez intézett emlékiratában tiltakozik minden gyanúsítás ellen, mintha a király és kormánya ellen piszkolkodott volna; így maga is érzi s ismeri e vádakát.

Tény, hogy Párisból a főhadi szállásra, Fontaineblauban viszik fogoly gyanánt, innen pedig Brünnbe, hová tíz heti aggódással és törődéssel érkezik el.

Tény, hogy beteg, elkényszeredve, összeromolva itt vizsgáló bizottság veszi vallatóra; napokig faggatja s hónapokig zárva tartja.

Tény, hogy Brünnből eleresztve Linzbe belebezik s ott ujra vizsgálat alá veszik.

¹⁷⁾ *Gyulai Pál*: Budapesti Szemle. Budapest, 1883. 173—179. II.

Tény, hogy a mikor föl is mentik, a mikor felesége a királyhoz siet, hogy kegyelmétől engedélyt és segedelmet kérjen, mikép összetört egészségek helyreállítása végett férjével a badeni fürdőre mehessen, Bacsányinak nem szabad Bécset érinteni. S a míg a zaklatott pár ott pihenne, a rendőrség ismételve figyelmezteti, végre visszatérésre kényszeríti s Bacsányi tovább is felügyelet alatt marad.

S ime, ezek a tények kiáltó ellentétül szolgálnak. Ha Bacsányi ártatlan, ha sem a fordítással, sem kitörésével nem vétkezett, — mindez megmagyarázhatlan.

Bűnös vagy nem bűnös? Megvalljuk, hogy a kérdés egyelőre eldönthetetlen. Hetekig-hónapokig lapozgattunk Gyulai Pál szivességéből Bacsányi hagyatékának irományai közt, lapozgattunk nyugodtan, otthonunk csendes magányában: mégis megfogható és elhatározó adattal nem birunk, ha csak az a levelek, a nyomtatványok, följegyzések rengetegében, el nem siklott figyelmünk elől. De hisz utánunk árta és hajtotta ezt a rengeteget Bayer és Wertheimer, épp ily eredménnyel. Mert a hivatalos kedvezésnek ama néhány nyilatkozványa kétkedésre hangolhat csupán, de meg nem nyugtathat és ki nem elégíthet. Hiszen a hatalom kegyelmes és engesztelékeny lehet Bacsányi irányában azért, mert a gyanúnak igazolására tagadhatatlan és kétségbe vonhatatlan erőssége nincs. A mikor az Odonell elismerése kel, a király visszabocsátó kegye elhangzik: ő már Párisban él, így a vizsgálat meg nem indulhat ellene nála nélkül; a mikor a gróf Thún levele származik, az idegen földön való elszigetelés következtében csak a Bacsányi vallomásai foroghatnak kezén; a mikor a Metternich beavatkozása történik, már a prárisi és brünni összefüggő eredménytelen vizsgálat véget ér, minden szembesítés és tanúzás, minden közvetlen és közvetett bizonyítás nélkül. Valjon fölmentése nem egyéb, mint a bizonyítékok elégtelensége előtt való meghajolás?! S valjon ez az oka, hogy bár a meghurcoláson kívül más büntetés nem sujtja, a gyanú rajta szárad, s mint gyanús teljes szabadságot nem élvezhet többé soha?!

Bizonyos, hogy Bacsányi elkövetett valamit, a mi miatt futása, üldözése, többszörös vallatása és hosszas felügyelése bekövetkezett. Wertheimer is e meggyőződésre jut. De hogy mi hát az, — meg nem mondható; pedig ha egyéb lenne, az is szóba kerülhetne, s ő nem tisztázkodnék merőben csak a fordítás és a piszkolódás régi gyűlöletes gyanúja és vádja alól.

Bizonyos, hogy a Kazinczy közlése megfelelt a valószínűségnek, ha nem is a valónak, a Bacsányi védekezése maga mutatja; ennél fogva nem kell ellenségeskedés, még kevésbbé rágalmazás, hogy elhigye, a miről a hír beszél, de a látszat is egész erővel tanuskodik. Ha nem bocsátja közre, teheti éppen emberieségből; hiszen nem ijje-dezik ellenségeitől, hirdeti a Döbrenteivel való elbánása irásban és nyomtatásban; tehetiszeszélyből, hiszen mennyi mást nem közöl életében.

Bizonyos, hogy Bacsányi a fordítást és piszkolódást mindég visszautasítja, vallomásaiban, leveleiben, irataiban. Ám ez a következetesség bir-e az igazság értékével és erejével? Tagadás, tagadás, tagadás, örökkön csak az; a vádnak tagadása — a vádolt állítása: semmivel se több. Hiszen természetes, hogy Bacsányi feleségével egyetemben a bosszúra hajló kormány előtt a tagadásba kapaszkodik, mert csak ezzel tarthatja fenn magát; természetes, ha leveleiben, melyeket a kabinetfutárok meg a rendőrök közvetítenek, nem ereszkedik úgysis fölös bizalmaskodásba. Az ily tagadás, politikai perben, nem jó szigorúbb erkölcsi beszámításba, megengedi magának sok jó hazafi, meg Kazinczy is, ki ily uton a Martinovics-féle összeesküvésből szinte kiszabadul, da Sulyovszky Menyhért gyáva kishitiségében el nem árulja. A Bacsányi és felesége állítása hát csak merő állítás, mely eredhet a valóság érzéséből és az önfentartás szeretetéből egyiránt. Nem az ő állítások. hanem tárgyi bizonyosság dönthet itt.

Bizonyos, hogy ebben a végzetes veszedelemben a Bacsányi felesége igazi szerető, igazi hősi asszony. Ez a merengő és ábrándozó lélek kimerülhetetlen és fáradhatatlan — a szóban, folyamadásban, irásban, mentegetésben, utazásban, cselekvésben. Férjéhez Párisba, vissza Bécsbe, Brünnbe és Linzbe vagy a hova kell, mindenha kész; ő magasztos példájával tanítja a költői szép felfogást: hogy az a nőnek joga, hogy férjét védje, még ha bűnös is. És védi mindenütt: védi Saurau, Sedlniczky, Metternich és Ferencz király előtt. Pár esztendei rövid boldogság után annyi gyötrellem, annyi baj és annyi jaj borítja el, hogy egész vértanusággal fölér: de nem kívánja vissza a szegény költő miatt eldobott grófi koronát, a nyomorkodás nehéz napjaiban ingerlődő és ingerlő szemrehányással nem súlyosítja még a nélkülözést; sőt szerelmének büszke nagyzásában vágja azok szemébe, kik Bacsányi titokzatos menekvéséről megróva szólnak, hogy ő sürgeti vala, s ha nem megy azonnal, mint a weinbergi nők,

hátán viszi ki urát; s szerelmének édes melegevel és vigaszával simul visszanyert férje kebelére, hogy feledtesse véle a kiállt szenvedést, a méltatlan mellőzést és érdemetlen kicsinylést, melyben otthonn részesül. Hosszas távolléte alatt, mint Toldy mondja. más irány, más mérték, más emberek emelkednek ott uralomra, élén azzal a férfival, ki úttörő társa volt. Azon pontra, a hol Kazinczy áll, nem tudja, nem akarja ezt követni s elleneseihez csatlakozik, de kiáltványa az új iskola ellen elhangzik. Egykor minden szava figyelemre talált, most a száműzött beszéde, mint egy elmúlt század szózata valami régi sírból, hatástalanul vesz el az új és fris életű jelenben. De ő marad, a mi volt: maga nagyratartó, daczos, önféjü s igen sokszor türehtetlen. Bizonyos méltósággal elhallgatja ugyan nyilvánosan, ha róla ridegen ítél a kritika; de legalább egy-egy oldaljegyzésben visszacsapja azt egész érdesen. S az ilyen oldaljegyzés sötét meg-megvillanása az engesztelhetetlen léleknek.

A mikor Szalay László Észrevételeket írva a Musá-ion egypár kötetére, azokat egy önálló vékony füzet alakjában közzé teszi, Bacsaányi egyik prózai dolgozatáról is megemlékezik. „Bacsányi ítélete a tek-tokos versekről, jegyzi meg, igazságos: de mégis csak a Magyar Muzeumba illő kritika. Stylus, modor, előadás még ezé.“ Aztán megjegyzését ezzel a tétellel rekeszti be: „Nyíltan szólék, de neveltetésemről meg nem feledkezve.“ Bacsaányi — az ő példánya forgott kezünkön — írónnal ezt a két szót szurja oda: „rosz lehetett.“¹⁸⁾

S a mikor Toldy Ferencz a Kritikai Lapok hasábjain Bacsaányi Poétai Munkáiról ismertetést közölve kemény ítéletet hangoztat, Bacsaányi még keményebb kitöréssel válaszol.

Toldy a többi közt így nyilatkozik:

„Bacsányi nem poétai természet. Szívének egy pár érzése van csak, s az mély és szent; de a beszédben, melyen azt kizengi, nincs erő, nincs láng, az csupa mindennapos szavak árja; lelkének egy pár képe van s ezek nem bírnak annyi ujsággal, hogy az implicatiók tengeréből kiválva, a képzelet munkásságát csak némileg is ing-relni tudnák; philosophiájának egy pár tétele van s az is formájában száraz, alkalmazásában kopár

¹⁸⁾ Szalay László: Észrevételek. 1830. A Bacsaányi példánya. 11 l.

s — mi ismét nagy baj — elnyütt, elhasznált s még azonfelül magamagát is ismétlő, másoló.¹⁹⁾

Bacsányi egy szeletke papiroson ezt az ékes kifakadást ejti:

... az csupa mindennapi szavak árja, — azt állítja Toldy Ferencz (Schädel), ez az idegen vérü, gonlkozásu s magyarul sem tudó sváb porosz, ez a megbukott nyomornságos versfaragó, ki a poezisről és a magyar költőkről az egész nemzet és a tudós világ előtt itélni meg! S éppen azt roszalja, a mit például Pindaros munkájában a dologhoz értő bölcs és igaz bírák dicsérni s csudálni szoktak, névszerint Horatius és Guintilianus, e két nagy ítélő mester.²⁰⁾

Toldy később e bántalmazást, melyet a maga bevallása szerint ifjui hevében követ el, nemes lelkek természete szerint megbánván s jóvá tenni iparkodván Bacsányinkat — bár elkésve, születése 80-dik évfordulója alkalmából — akadémiai tagul megválasztatja: de ő a kemény ítélet miatt ki nem békül, pályatársainak előbbi hidegségét meg nem bocsátja, az akadémiának még csak nem is felel.

Honi ismerősei közül a barátságot legállandóbban megtartja Juranich pécsi kanonokkal, ki Bacsányi törekvéseit német rokonszenvvel méltányolja s a többször pénzzavarban levő száműzöttet ki-segitgeti; de Bacsányi erős természete iránta is nem egyszer nyilatkozik, a mint ezt hátrahagyott iratai feltüntetik.

Sorsa fanyarítja meg. Sajnos, hogy ez hazájától elsodorja s a magyar irodalom élesztő és fejlesztő központjától messzi dobja, hazafias bánata, magán szenvedése is mindegyre gyötri, — s tehetsége nem izmosodik oly arányban, mint írói pályája első korszaka után várható volt. Lelke hatni szeret, de sokkal nagyobb elszigetelésben él, semhogy hathatna. Olvas és dolgozik ugyan késő vénségeig, utolsó napjáig: — mi haszna, ereje becsvágyánál, s a maga nagybecsülésénél évről-évre kisebb. Különb is az az érthető meggyőződés rögzik meg benne, hogy műveit igazságtalanul mérik. Mindez nagyon előmozdíthatja, hogy tépelődővé, kedvetlenné és zugolódóvá válik; s a derék tehetség linzi élete látszólagos nyugalma alatt is keveset ad, végre egészen megtörik.

Néhány költeménye ebből az időből, mint a Bujdosók dala, a Magyar költő énekei messzi idegen földön eszméik igazságával és érzéseik mélységével meghatnak; mintha csak a hontalan Ovidius keservei zengnének fülünkben. A hazasíró sziv kiáradásai azok, me-

¹⁹⁾ Bajza József: Kritikai Lapok. 1836. VI. füzet. 18. l.

²⁰⁾ Irodalomtörténeti Táram. Ismeretlen adalékok gyűjteménye; B. alatt.

lyekkel leborul a Baróti Szabó sirjára, a Kisfaludy Sándor megkoszoruzására. Biztatva köszönti:

„Zengj, énekelj gyakran néped örömére; —
S légy a magyar bárdok példája, vezére!“²¹⁾

Elsovárog haza, szülőföldére, s el abba a fényesebb hazába, a hol Zrinyivel, Gyöngyösivel, Faludyval, Ányossal, Orczyval és Telekivel egyesülhet.

Pályatársai sokat hibáznak ellene, viszont ő is hibázik azok ellen; legtöbbet pedig önmaga ellen. A sir hantja kiegyenlíti az egyenetlenségeket, de érdemöket nem törli el, s nem is fogja hosszas emlékezetig eltörölni. Nekünk minden túlzás, s minden pártoskodás nélkül az érdemet mérlegbe venünk s csupán a szerint kell őket megítélnünk. S így mind Kazinczyékra, mind Bacsányira kedvező lesz az ítélet, igazságos a megemlékezés.

A Bacsányi elborult homlokáról csak a hiv feleség gyöngéd keze simítja el a redőket: csak ő érez vele együtt.

Együtt éltek s együtt porladnak; s egy sirkő jelöli emléköket. Mind a kettőnek emléke tiszteletre és kegyeletre méltó; a férfiné, ki honáért érdemesen munkálkodik és szerencsétlenül elbukva majdnem egy félszázadig szenved; s a nőé, ki az érdemes férfiú szenvedését elviselhetővé teszi, sőt tőle telhetőleg gyógyítgatja.

Még sokáig elgondolkozunk, elmerengünk néma poraik fölött. .. S eszünkbe jut Vécsey, eszünkbe jut Saurau. Ki tudja családjukon kívül, hogy hol nyugszanak; mig Bacsányinkat kegyelettel keresi föl a hálás maradék!

Aztán még egyszer körülnézzük a sirt, megigazitjuk a koszorút s elbúcsuzunk a linzi temetőtől — talán örökre.

Pár óra mulva elbúcsuzunk Linztől is. Nem keressük az aprólékos ereklyéket, hanem tovább sietünk.

A vonat megindul és zakatolva rohan velünk Salzburgnak, Münchennek.

Új vidékek, új képek változatos hullámozó sora ringatja andalgásba lelkünket. Csak olykor-olykor ébreszt fel a fütty, a mint egyik útitársunk el-elfújja:

„O Linz, o Linz, du wunderschöne Stadt!“

Széchy Károly.

²¹⁾ *Toldy Ferencz*: Bacsányi János Költeményei Válogatott Prózai. Írásai-val egyetemben. Pest, 1865. 108 l.